

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата філософських наук, доцента кафедри соціальної роботи і кадрового менеджменту Одеського національного політехнічного університету Лазаревої Алли Олексіївни на дисертацію Антонова Олега Володимировича «Соціально-філософський аналіз державної влади в контексті суспільних відносин», подану на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Представлена до захисту дисертація О. В. Антонова присвячена вирішенню важливого наукового завдання: соціально-філософському аналізу відносин державної влади і керованого нею суспільства в контексті оптимізації.

Актуальність соціально-філософського напрямку досліджень відносин між державною владою і суспільством зумовлена тим, що система загального управління відповідно до діючих норм конституційного права прямо або побічно, в тій чи іншій формі стосується інтересів кожного члена суспільства. Державна влада не тільки має суверенні повноваження на прийняття і виконання законів, монопольні права на використання інструментів реалізації волі правлячої політичної сили, але й формує загальні напрями суспільної діяльності, виконує соціальні замовлення суспільства, впливає на подальші перспективи його розвитку, визначає стратегічні цілі, мотивує підлеглих для їх досягнення. Чимале значення для розробки теорій соціальної оптимізації в рамках соціальної філософії повинно мати всебічне дослідження співвідношення державної влади з потребами, інтересами, мотивами і волею людей. Це дасть наукове підґрунтя для виявлення соціальних детермінант будь-яких видів і форм влади в суспільстві. Не меншого значення має дослідження питання про співвідношення влади і соціальної справедливості, реально вираженої в свідомості, психології, поведінці, потребах людей, а не лише декларованої в офіційних ідеологічних доктринах.

У цілому, я підтримую ідею автора про те, що функції і характеристики державної влади вказують на наріжне, екзистенціальне значення, яке вона має для соціального життя. Подібне значення і підкреслює, і виправдовує, але, перш за все, породжує факт суб'єктності державної влади у її взаєминах із суспільством, її пріоритетне "право власності на владу" (дис., с. 23). Соціально-філософський підхід дозволяє автору вийти за межі дисциплінарної (юридичної та політологічної) методології і виявити найбільш загальні та суттєві властивості державної влади. За такого підходу вона розглядається як ціле, що складається не тільки з офіційних посадових осіб, а й неформальних лідерів політико-економічної еліти. Перевага і актуальність саме соціально-філософського аналізу полягає в тому, що він дає можливість абстрагуватися від розмаїття, розглянути предмет панорамно, виявити його системну цілісність. Автор вважає, що системна цілісність суспільства розкривається у наступних властивостях: його керованості (державною владою) і суб'єктності (здатності впливати на державну владу). Ці дві, на перший погляд, протилежні властивості органічно поєднуються в стосунках з державною владою, що панує над суспільством, але при цьому відчуває його революційний або реформативний впливи (коли не задовольняє його потреби, не відчуває запити).

Зміст роботи повністю відповідає її темі. Загальне враження про роботу О. В. Антонова – це дуже серйозне та оригінальне дослідження, що базується на глибокому вивченні вельми солідного обсягу багатопрофільних наукових джерел.

З упевненістю можна заявити, що тема роботи розкрита її автором на належному науковому рівні. Дисертант спирався як на філософську класику, так і на досягнення сучасної філософської думки. О. В. Антонов продемонстрував у своїй роботі ерудицію як в галузі філософії, так і в галузі багатьох суспільних наук.

Тема дисертації відповідає напрямку наукових досліджень Державного закладу "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені

К. Д. Ушинського" і входить до тематичного плану кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності.

Правомірним та виправданим є підхід дисертанта до вибору об'єкта та предмета, формулювання мети, що полягає у виявленні та обґрунтуванні оптимального режиму відносин між державною владою і суспільством

Конкретні завдання логічно й послідовно відображені в структурі роботи, результати їх вирішення аргументовано викладені у висновках дисертації.

Дисертант відносить себе до прихильників плюралістичного підходу у виборі методологічного інструментарію, який зіграв провідну роль в побудові наукової роботи, визначенні її концептуальних засад. Були застосовані системний (школа системних досліджень А. Уймова) і синергетичний підходи, загальні наукові методи теоретичного дослідження. На формування результатів дослідження вплинула процедура екстраполяції принципів діалектичної філософської традиції з урахуванням сучасних наукових дискурсних інтерпретацій та стану об'єктів, що досліджуються. Виявленню значущих для досягнення дослідницької мети відносин між елементами систем, що аналізувались, сприяв структурний підхід. Такі методи, як моделювання і мислений експеримент, дозволили оперувати ідеалізованими аналогами системних об'єктів.

Не викликає сумнівів формулювання наукової новизни дисертації, яка пов'язана з вирішенням наукового дослідницького завдання, досягненням поставленої мети і чітко артикульована в заявлених автором положеннях: легітимність формалізовано як ідеальний режим відносин між державною владою і керованим нею суспільством, котрий задається параметрами «дія ↔ підтримка», детермінується й структурується у відповідності до предикатів державної влади, що задовольняють вказаним координатам і досягли свого максимального параметричного значення; в результаті порівняння трьох режимів, що проводилось в рамках соціально-філософського аналізу: ідеального (легітимного) та двох реальних (революційного і

реформативного), – останній був визначений у якості оптимального; доведена оптимальність реформативного режиму з точки зору його детермінованості.

Висунуті й обґрунтовані в дисертаційному дослідженні ідеї і положення можуть бути використані не тільки у філософському знанні, але й в широкій системі сучасного науково-теоретичного пізнання – в сфері правознавства, конфліктології, психології. Саме в цьому, перш за все, і виражається практичне значення даної роботи.

Теоретичне значення дисертації з необхідністю проявить себе в тому, що матеріали дисертаційної роботи можуть бути використані у міждисциплінарних і філософських дослідженнях сфери відносин між державною владою і суспільством. А це, у свою чергу, створить важливі передумови для пошуків і розробки нових концепцій оптимізації їх відносин.

Наукова цінність дисертаційного дослідження полягає в тому, що воно інтегрує соціальні знання про відносини між державною владою і суспільством та задовольняє вимогам сучасного соціально-філософського рівня досліджень, які сфокусовані на проблемах оптимізації режиму зазначених взаємин.

Висновки до шести розділів й дисертації в цілому є достовірними та логічно сформульованими, вони відображають результати дослідження. У першому розділі автор визначає методологію та загальні передумови роботи, дає тлумачення ключовим поняттям, що використовуються у дисертації. Державна влада та кероване нею суспільство представлені як підсистеми державної системи. Визначено, що їх відносини здійснюються у формі взаємодії, і конкретизуються як реалізація обопільного впливу. Режим таких відносин розглянуто як порядок зв'язків між ними, заснований на взаємній суб'єкт-об'єктній дії. Легітимність, на думку автора, – ідеальний режим, що знаходиться в прямій залежності від активної ролі державної влади. Для того щоб відносини, в які вступають підсистеми, носили легітимний характер, державна влада повинна відповідати ряду параметрів у їх найвищому

значенні. Відносячись до числа ідеальних об'єктів (подібно ідеальній площині або ідеальному газу), такий режим не може бути реалізований в повній мірі. Але він важливий з методологічної точки зору, оскільки, як справедливо вважає автор, оптимальне може бути пізнане тільки у порівнянні із ідеальним. Наведені автором результати історико-логічного аналізу підтверджують припущення про те, що існують лише два реально можливі режими: революційний і реформативний.

В другому розділі проводиться порівняльний аналіз реальних режимів зазначених відносин в контексті їх відповідності легітимності як мірилу оптимальності. Як оптимальний для відносин між державною владою і суспільством визначається реформативний режим, оскільки, на відміну від революційного, він передбачає, що дані взаємини повинні носити компромісний характер.

У третьому розділі досліджується і обґрунтовується відповідність реформативного режиму зовнішньому впливові свободи як умови середовища, в котрому сформувалась соціальна система. Доказується, що компроміс між державною владою та суспільством є результатом функціонування системи стримувань та противаг. Виникнення останньої, в свою чергу, прояснюється природньою реакцією соціальної системи на дію, яку чинить фактор свободи.

В четвертому розділі аналізується, наскільки реформативний режим детермінований внутрішньою (імовірнісною та цільовою) причинністю. Доводиться, що реформативний режим детермінований внутрішньою динамікою соціальної системи (ендогенними причинами її підсистем і їх каузальною взаємозалежністю), а також цілеспрямованістю підсистем і всієї соціальної системи до стану гомеостазу.

В п'ятому розділі оптимальність реформативного режиму обґрунтовується через аналіз структури його каузальних зв'язків. Застосовується методологічна настанова щодо асиметрії відносин між державною владою і керованим нею суспільством, з котрої дедуктивно

виводиться положення про перманентну ретроспективну відповідальність державної влади, як про концепт реформативного режиму її відносин із суспільством. Фундаментальна властивість реформативної відповідальності, що зумовлюється структурою її каузальних зв'язків, визначається як невідворотність. Подібний атрибут розглядається як суттєвий фактор детермінації реформативного режиму, що вказує на неминучість останнього, а отже, є вагомим доказом його оптимальності.

В шостому розділі розроблені загальні концептуальні положення щодо реформативної оптимізації досліджуваних відносин між державною владою і суспільством у сучасній Україні. Висунуті досить актуальні та обгрунтовані, в контексті попередніх розділів, пропозиції щодо розвитку громадянського суспільства, структурної реорганізації державної влади, пріоритетних напрямків переформатування її економіко-правової політики. Певним надбанням автора роботи є висновок про те, що лейтмотивом української реформативної концепції повинна стати філософська категорія міри, так як помірність – це відзначна властивість реформативного режиму. Така значуща роль міри свідчить на користь того, що реформативний режим є оптимальним для України, адже помірність – правічна риса нашого народу.

Усі ці зазначені позитивні якості дисертації дозволяють вказати також і на деякі дискусійні положення та зробити певні зауваження.

1. В правовому та політологічному знанні існує усталена концепція системи стримувань і противаг, згідно із якою компетенції державної влади розподілені між відповідними гілками, що врівноважують і обмежують одна одну. Одним із ключових моментів дисертації стало звертання до зазначеного поняття – «система стримувань і противаг» (особливо – на с. 91-107). Однак автор використовує це поняття в іншому, досить оригінальному, значенні, яке окремо в тексті роботи не артикулюється. Відсутність чіткого розмежування між усталеним і новим змістами породжує деяку понятійну невизначеність, що заважає ясному розумінню авторських ідей.

2. Автор зазначає, що необхідною в методологічному плані настановою для нього стало визначення режиму відносин між державною владою і суспільством як бінарного атрибутивного системного параметру, за котрим соціальні системи класифікуються наступним чином: такі, що існують у реформативному чи в революційному режимі (с. 24-25). Одночасно із цим основоположною методологічною настановою є тлумачення легітимності як ідеального режиму (с. 16-17), тобто як ще одного – ідеального – значення вказаного параметру. Методологічна складова дисертації не дає чіткої відповіді на те, яким чином до бінарного параметру приєднується третє значення, не вказується, чи перетворюється бінарний параметр на лінійний і, якщо перетворюється, то не описується процес цієї трансформації.

3. Дещо суперечливим чином висвітлений статус державної влади в контексті суспільних відносин. З одного боку, зазначається, що за революційного режиму існує можливість повалення державної влади (с. 10, 13). З іншого боку, говориться про те, що в епоху державності така влада є невід'ємною складовою соціальної системи (с. 83, 94-95, 103, 113-117 та ін.).

Викладені вище зауваження опонента, оскільки вони мають полемічний і рекомендаційний характер, в жодному разі не знижують цінність і високий рівень дисертаційного дослідження О. В. Антонова

Друковані у наукових фахових виданнях праці автора дисертації повністю розкривають всі аспекти поставленої проблеми, виявляють її актуальність і змістовну цілісність.

Дисертація О. В. Антонова є самостійною завершеною науковою роботою. Мова та стиль дослідження відповідають необхідним вимогам, зміст роботи відповідає паспорту спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Дисертація відповідає вимогам пп. 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року щодо дисертацій на здобуття наукового

ступеня кандидата наук, а її автор заслуговує присудження вченого ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Офіційний опонент

Кандидат філософських наук, доцент

кафедри соціальної роботи

і кадрового менеджменту

Національного політехнічного університету Лазарева А. О.

Учений секретар

Вченої Ради ОНПУ

д.т.н., професор

Шевчук В. І.